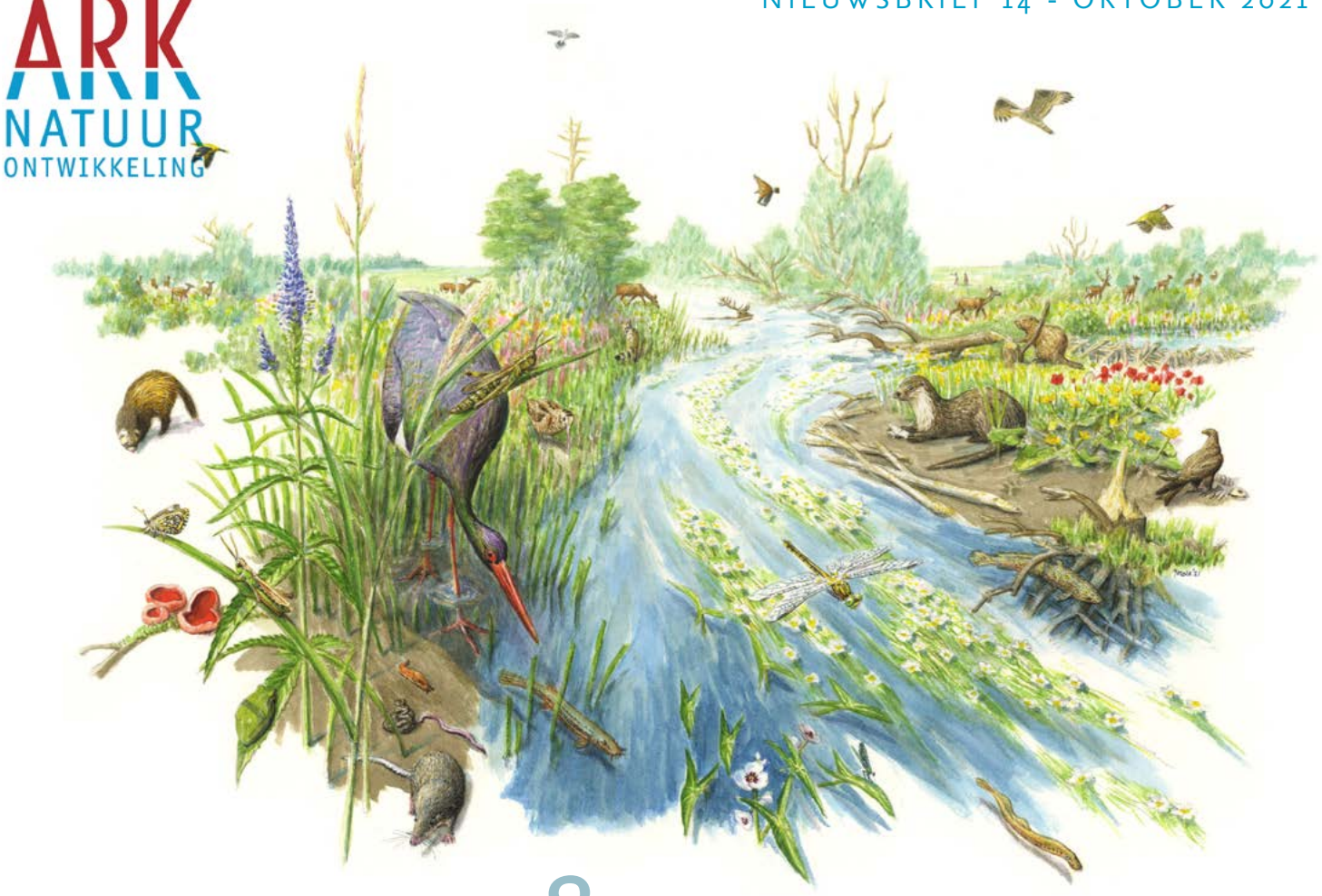

DE GEELDERS & HET DOMMELDAL

Om het Natuurnetwerk Brabant te realiseren, verwerft ARK gronden in Het Groene Woud. Dat doen we in het kader van het project Brabants Goud in Het Groene Woud. Per 1 oktober 2021 beschikten we over ruim 280 hectare grond. Onze methode: we verwerven gronden, zorgen voor de inrichting en het tijdelijk beheer ervan. Na enkele jaren dragen we de gronden over aan andere beheerders. Ons meest recente Brabants Goud-perceel dat we toevoegden ligt aan de Beeksche Waterloop in Sint-Oedenrode.

Rietorchis in Hollands Diep, Liempde
BERT VERVOORT

10 APRIL 2022: GEELDERSDAG

Alvast om te noteren in de agenda: zondag 10 april 2022, de Geeldersdag van ARK Natuurontwikkeling en andere betrokkenen bij De Geelders. Op die dag trakteren we jong en oud op de schatten die De Geelders rijk is op het gebied van natuur en natuurontwikkeling. Het complete programma is, samen met partners en vrijwilligersgroepen, in de maak en zal de komende maanden steeds concreter worden. Het belooft nu al een mooie dag te worden waarin ontdekking, verrassing en verwondering centraal staan.

Ook in De Maai: slanke sleutelbloem • BERT VERVOORT

DEELGEBIED VAN DE DOMMEL

DE MAAI

In deelgebied De Maai, tussen Liempde en Olland, komen de leembossen van De Geelders en het stromende water van de Dommel bij elkaar. Precies zoals dat tien eeuwen geleden ook het geval was. De bossen 'liepen' toen ononderbroken via Savendonk, Vosboel en Leemskuilen letterlijk tot aan de oevers van de Dommel. De open beemden zoals we die nu kennen, zijn pas in de elfde, twaalfde eeuw door ontginning ontstaan. Met de recente ontwikkeling van nieuwe

Rabatten in De Maai • BERT VERVOORT

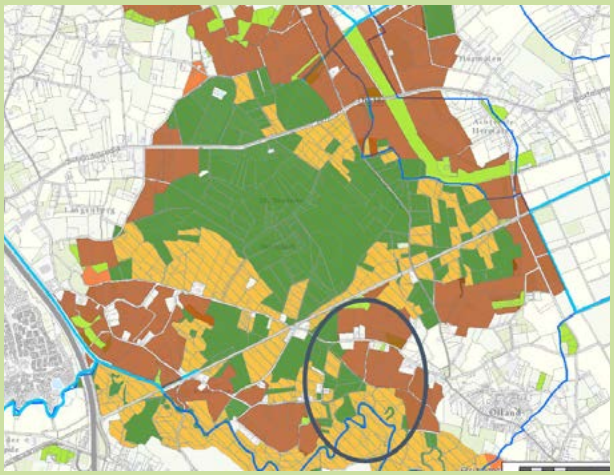

De Maai aan de Dommel

leembossen bij Savendonk, het Hoefje en de Donkerstraat wordt deze doorlopende verbinding tussen De Geelders en de Maai aan de Dommel weer hersteld. Deze ecologische en landschappelijke overgang is zeer belangrijk voor Het Groene Woud als totaal. Vooral omdat de leembossen op termijn als 'stapstenen' kunnen fungeren om De Geelders via het Dommeldal ook te verbinden aan De Scheeken, Velder, Heerenbeek en de Mortelen. De huidige leembossen in De Maai zijn eigendom van de Marggraff Stichting, Brabants Landschap en enkele particulieren.

De glimworm • BERT VERVOORT

SOORT IN BEELD

DE GLIMWORM

Ze worden vuurvliegjes genoemd maar het zijn feitelijk één centimeter grote kevers: de grote of gewone glimwormen (Lampyris noctiluca). Je vindt ze volop in De Geelders en dat is bijzonder: in het merendeel van Nederland zijn ze in aantallen achteruit gegaan de laatste decennia. Dit komt enerzijds door een gebrek aan vochtige leefgebieden, anderzijds door het ontbreken van duisternis. Want de zeer kenmerkende eigenschap van glimwormvrouwtjes – ze verspreiden een geelgroen licht in het donker om een partner te zoeken – valt de mannetjes niet meer op als de avonden en nachten te licht zijn. In De Geelders is het, getuige de groeiende populatie glimwormen, wel vochtig én donker genoeg.

LARVEN ZIJN 'JAGERS'

De grote glimworm is de meest verspreide en algemeen voorkomende glimworm. Deze is vooral zichtbaar in juni en juli, en dan vooral in de avonduren met een piek tussen ongeveer 22.00 en 23.00 uur. Het is dan net of er een gloeiende peuk in het gras of op lage struiken ligt. Verder is er een duidelijk verschil zichtbaar tussen mannetjes- en vrouwtjesglimwormen: het mannetje ziet eruit als een kleine kever met vleugels waarmee hij twee á drie uur kan vliegen, het vrouwtje is twee keer groter, vleugelloos en lijkt eerder op een larve. Volwassen glimwormen eten huisjesslakken, maar teren vooral op de reserves die ze als larve opbouwden. In dat stadium zijn glimwormen echte jagers en ook dan doen ze zich te goed aan huisjesslakken. Hun jacht bestaat uit het bijten van de slak waarmee ze giftige verteringssappen in de slak injecteren. Door de beet trekt de slak zich terug in zijn huisje. Dat is het moment waarop de glimwormlarve wacht, want die kruipt vervolgens mee in het huisje om zich te voeden.

Deze glimworm smult van een slak
BERT VERVOORT

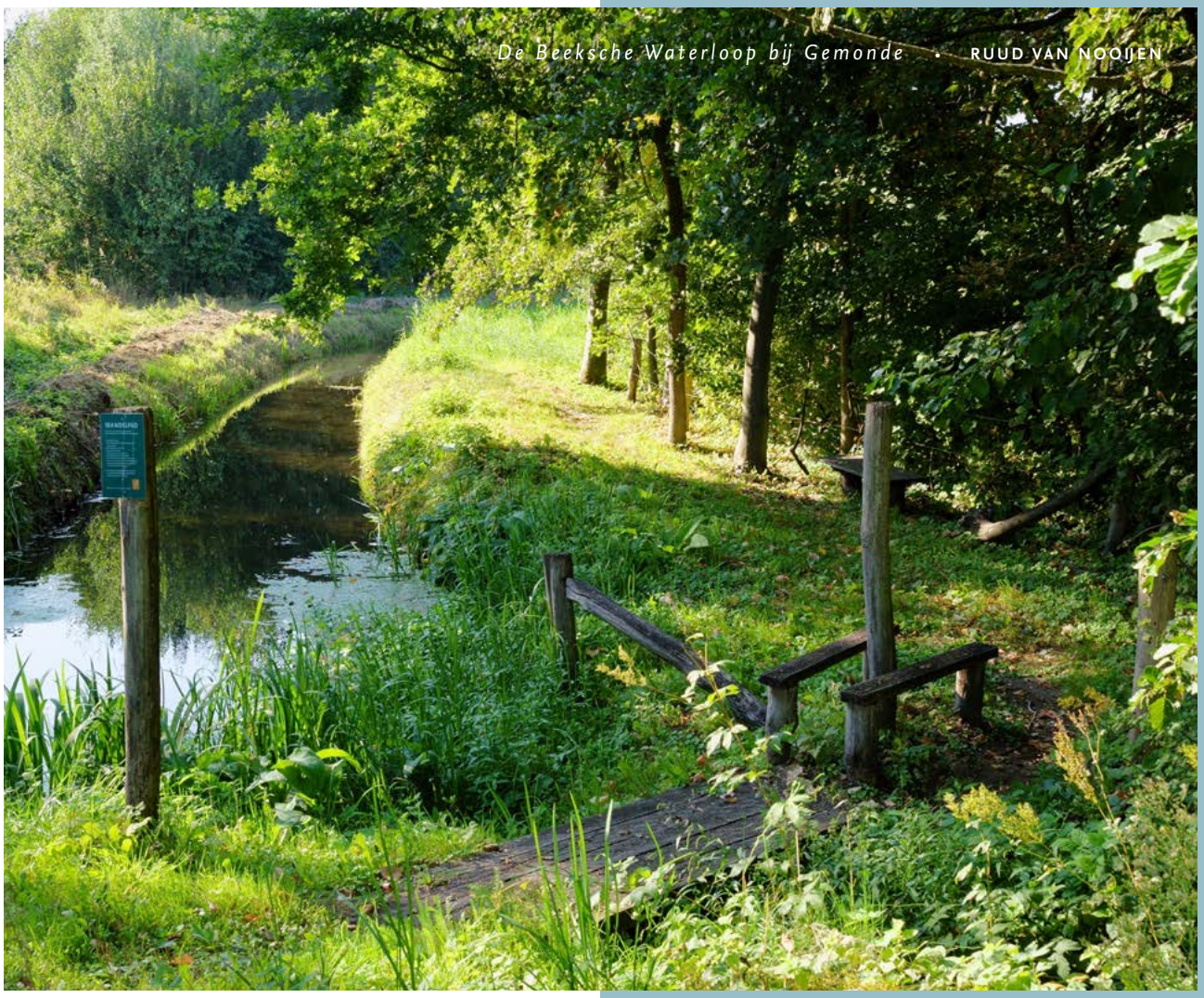

De Beeksche Waterloop bij Gemonde • RUUD VAN NOOIJEN

NATUURTOEKOMST VOOR DE BEEKSCHE WATERLOOP

Volgens Natuurgroep Gestel verdient de 'vergeten' Beeksche Waterloop al jarenlang veel meer aandacht dan ze krijgt. Daarom wil ze het riviertje een impuls geven zodat ook toekomstige bewoners van Gemonde en omstreken er nog lang van kunnen genieten.

VRIJWILLIGERS EN NATUURORGANISATIES

Gemondser kan het niet worden dankzij alle lokale vrijwilligers die zich samen met de Natuurgroep Gestel voor de Beeksche Waterloop willen inzetten. De vernieuwde Stichting Landschap Het Groene Woud, dat zich inzet voor lokale initiatieven, helpt mee. En ook ARK gaat het initiatief ondersteunen. Het past naadloos in onze ambities, want de Beeksche Waterloop is als verbinding

Beeksche Waterloop • BERT VERVOORT

tussen De Geelders en de Dommel belangrijk, met name voor dieren en planten die aan water gebonden zijn. Zelf ontplooien we stroomopwaarts ook diverse Beeksche Waterloop-projecten en dit Gemondse initiatief juichen we dan ook van harte toe. Onlangs vond het eerste overleg plaats van Natuurgroep Gestel met alle betrokkenen. Het grote enthousiasme geeft veel vertrouwen voor een veelbelovende uitvoering van alle ideeën.

PERSOONLIJK
MAAK KENNIS MET...

THOMAS HOUWEN (MARGGRAFF STICHTING)

Thomas Houwen neemt namens de Marggraff Stichting deel aan het Geeldersberaad. Hij is rentmeester bij Van Hoven en Oomen Rentmeesters dat de Marggraff-gronden in Noord-Brabant en Gelderland beheert.

"Er gebeurt momenteel van alles in De Geelders, behalve op de natuurgronden van de Marggraff Stichting", vertelt Thomas. "Want als belangenbehartiger van de stichting zie ik erop toe dat daar alles blijft zoals het was." Daarmee verwoordt hij in een notendop waartoe de Marggraff Stichting door de erfgenamen van Mr. Ewald Marggraff in 2004 in het leven is geroepen: zijn bezittingen voor tweehonderd jaar behouden. Het gaat hierbij onder meer om landgoederen en gronden met een ecologische of cultuurhistorische waarde. Thomas: "In De Geelders heeft de Marggraff Stichting circa tachtig hectare aan percelen in eigendom. Die beheren en behouden we door er vooral niets te doen: we laten de natuur er haar gang gaan. Omgevallen bomen laten we dus liggen, al houden we uit veiligheidsoogpunt wel de paden vrij zodat mensen er kunnen wandelen. Want onze gronden zijn gewoon toegankelijk. Iedereen mag er komen en van de natuur genieten."

KRUIDENRIJKE GRASLANDEN

Daarmee hebben de Marggraff Stichting en ARK een gemeenschappelijk streven. Al benadrukt Thomas dat de Marggraff Stichting geen natuurclub is. "Dat er ergens natuur bij komt, is mooi maar het is niet het doel van de stichting. We willen vooral heel goed passen op de bezittingen die we hebben zodat ze bewaard blijven voor toekomstige generaties. In De Geelders koesteren we bijvoorbeeld de coulissen in het landschap, de doorkijkjes, de kruidenrijke graslanden omdat we daarmee de nalatenschap van Ewald Marggraff het beste bewaken." Meer weten over de Marggraff Stichting? Kijk op www.marggraffstichting.nl.

DOMMELMONUMENTEN

KASTEEL STAPELEN

Een van de bekendste Dommelmonumenten is Kasteel Stapelen in Boxtel. Het staat precies op de plek waar de Dommel het Boxtelse centrum binnenstroomt. De naam, die al in 1219 voorkomt, is vermoedelijk afkomstig van het woord 'Stapel' dat zoveel betekent als 'hooggelegen plaats'.

Kasteel Stapelen aan de Dommel in Boxtel
RUUD VAN NOOIJEN

Kasteel Stapelen aan de Dommel in Boxtel
RUUD VAN NOOIJEN

Eeuwenlang woonden hier vele generaties van de adellijke families Van Boxtel, Van Ranst en Van Horne. Deze stonden te boek als de Heren van Boxtel en Liempde, de meest belangrijke personen in het gehele hertogdom Brabant. De laatste Heer van Boxtel en Liempde was Filips Jozef, prins van Salm-Kyrburg en zoon van Maria Theresia van Horne. Hij kwam onder de guillotine terecht in 1794 en liet meer schulden dan eigendommen na. Daardoor bleef het kasteel bijna twintig jaar – weliswaar onder de hoede van een rentmeester – leeg staan. Daarna kwam het in particuliere handen van de familie Mahie die Kasteel Stapelen in 1915 verkocht aan de Paters Assumptionisten. Zeer recent is dit karakteristieke Boxtelse Dommelmonument weer in particuliere handen gekomen.

LES IN HET VELD: ONTDEKKEN, VERWONDEREN EN GENIETEN

Vier bovenbouwklassen van basisschool De Oversteek uit Liempde deden in september mee aan een nieuw veldles-project van ARK Natuurontwikkeling. Al struinend, en aan de hand van opdrachten, verkenden de leerlingen een veld in het Hoefje in De Geelders.

'IS DIT NOU LEEM?'

In de veldlessen draait alles om zelf bodemonderzoek doen en zien, ruiken en voelen wat leem is. Elma Duijndam van ARK: "Het is dan ontzettend leuk om te horen: 'Aha, ja, leembossen! Nu weten we wat eronder zit!' en 'Aha, Liempde = leem!'" De kinderen zochten naar diertjes in het dode hout en zagen de knaagsporen die dieren achterlieten aan de pas aangeplante jonge boompjes. "Ze concludeerden ook dat niet alle boompjes even lekker zijn", weet Elma nog. "Want van sommige boompjes was meer gegeten dan van andere. Ook lieten we zien dat planten en struiken zich op een bepaalde manier wapenen tegen al die vraat. En dan is het leuk om ze te vragen: 'wat is het beste wapen? Stekels, gif, een vieze geur of iets anders?" De

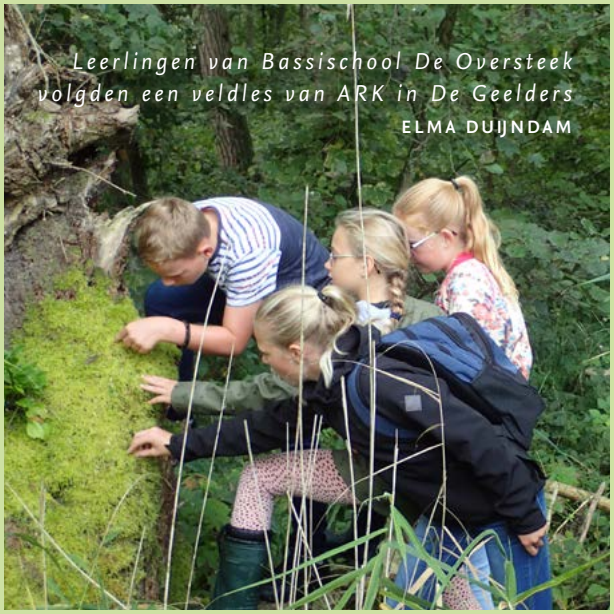

Leerlingen van Bassischool De Oversteek volgden een veldles van ARK in De Geelders
ELMA DUIJNDAM

ontdekkingstocht op het Hoefje viel in goede aarde bij de kinderen. Elma: "Deze plek is bij uitstek geschikt om te laten zien hoe ARK met de aanplant van jonge bomen toewerkt naar de verdere ontwikkeling van het leembos en het ontstaan van nieuwe natuur. Tijdens de veldles hebben de leerlingen aan de hand van opdrachten heerlijk door het veld kunnen struinen. Velen vonden de opdracht 'bodemonderzoek' een echte topper. Maar ook het zoeken naar kleine beestjes en het stilletjes in een 'natuurcape' gewoon genieten, konden rekenen op groot enthousiasme."

OOK INTERESSE IN EEN VELDLES?

In het voorjaar van 2022 organiseert ARK opnieuw veldles-sen in De Geelders. Dan kunnen ook de bovenbouwklassen van andere basisscholen uit de omgeving meedoen. Interesse? Stuur voor meer informatie en aanmelden een mail naar info@sppill.nl o.v.v. 'Veldles Geelders'.

Met een laken en een lamp 'vangt' Joep vlinders in de nacht

ONMISBARE VRIJWILLIGERS

VLINDERKENNER JOEP STEUR OBSERVEERT VLINDERS IN HET GROENE WOUD

Hij is in zijn vrije tijd vaak in Het Groene Woud te vinden: Joep Steur, vlinderkenner uit Heeswijk en sinds zijn jeugd gek van insecten. "Ik groeide op in het buitengebied van Schijndel. Daar lieten de insecten zich goed bekijken in de bloemrijke graslanden. Ik denk dat daar mijn interesse is ontstaan in de natuur in het algemeen en vlinders in het bijzonder."

In zijn professionele leven werkt Joep in de medicijnsector. Zijn vrije tijd besteedt hij aan het vrijwillig observeren en inventariseren van vlinders. "Vooral in Het Groene Woud, maar ook daarbuiten. Dat doe ik nu een jaar of veertig. Op dit moment voer ik een nulmeting uit op twee percelen van ARK, aan de Gasthuiskamp en nabij het Hoefje, beide in De Geelders. Daaruit blijkt al dat het perceel aan de Gasthuiskamp – dat is ingezaaid met bloemen – een waar toevluchtsoord begint te worden van talrijke dagvlinders. Die vinden er afwisseling waardoor ze zich er prima thuis voelen. Dat andere perceel is veel soberder. Je ziet daar aanzienlijk minder vlinders."

AFWISSELING

Dag- en nachtvlinders, schietmotten en microvlinders hebben zijn grootste belangstelling. Omdat hij er zo 'bovenop' zit, weet hij dat de vlinderstand in Het Groene Woud in de afgelopen jaren stevig is afgenomen. "Soorten die ooit als 'algemeen' te boek stonden, zijn nu zeldzaam geworden zoals de kleine vos en het bont dikkopje. De oorzaken? Gebrek aan wilde bloemen in de landbouwgebieden, zure regen in de jaren tachtig, stikstofneerslag, weersextremen... Vlinders hebben op sommige plekken simpelweg niks meer te zoeken. Al heb ik in Het Groene Woud de laatste jaren ook weleens een bescheiden hoeveelheid nieuwe of zeldzame soorten ontdekt, zoals de kleine parelmoervlinder en het bruin-blauwtje in het Dommeldal. Daaruit kun je concluderen dat rupsen en vlinders hier toch de afwisseling beginnen te vinden die ze nodig hebben voor voldoende voedsel en beschutting."

STROOP EN VRUCHTENWIJN

Het inventariseren van soorten doet hij door rupsen te bekijken en vlindersoorten naar hem toe te lokken, bijvoorbeeld met een smeerseltje van stroop, suiker en vruchtenwijn op boomstammen. Ook zit hij regelmatig 's nachts met een laken en lamp in het donker om te kijken welke vlinders zich in de lichtbundel vertonen. "Zulke avonden en nachten zijn niet alleen interessant maar ook gezellig als je met tweeën of een klein groepje bent."

Het inventariseren is wel arbeidsintensief, "zeker als je er ook over wil publiceren." Zo schreef hij in 2012 samen met Hans Horsten het boek Vlinders in Het Groene Woud. Ook draagt hij regelmatig bij aan publicaties van anderen. Verder werkte hij met de Libanese entomoloog Husein Ali Zorkot aan het boek Butterfly Gardening in Lebanon. "Ik heb daar een aantal jaren onderzoek gedaan naar dagvlinders. Die heb je er in alle soorten en maten dankzij de enorme bloemen- en kruidenpracht die dat land rijk is. Mijn foto's zijn in dat boek opgenomen." Dichter bij huis blijft Joep vrijwillig in touw om de vlinderstand in en om Het Groene Woud in de gaten te houden. "We hebben een top voorjaar en een hele goede zomer gehad met zon, regen en aangename temperaturen. Daar hadden de rupsen baat bij en dat zag je terug in het aantal vlinders. Ook de ingrepen die ARK doet, helpen bij de instandhouding van vlinderpopulaties. Meer natuur en biodiversiteit betekent immers: meer rupsen en vlinders."

Grote grazers in Het Groene Woud • DIRK EIJKEMANS

DE WAARDE VAN NATUURLIJKE BEGRAZING

Grazende dieren in het eerste zonlicht op een grasland in de bossen… Pittoresker kan het bijna niet. De dieren vervullen bovendien nog een andere, zeer waardevolle rol: met het grazen vormen ze het landschap.

REEËN, EDELHERTEN, BEVERS

"Begrazing is een belangrijk proces in de natuur", licht Nico de Koning van ARK toe. "Dankzij grazers vind je er mooie structuurrijke gebieden met open graslanden, struwelen en bossen. Ook zorgen ze voor bosverjonging, onder meer omdat ze met hun gedrag kiemplekken creëren en soms zelfs volwassen bomen schillen of zelfs vellen. De dynamiek van grazen en begraasd worden is een integraal onderdeel van biodiversiteit en daarmee onderdeel van een zo compleet mogelijk ecosysteem." In Het Groene Woud zijn er vrijwel overal reeën die het landschap zo vormen. In de Scheeken lopen ook edelherten rond. "En langs de Dommel leven bevers. Ook deze dieren hebben met hun geknaag aan bomen en het maken van dammen een groot effect op het landschap."

PUBLIEK EN GRAZERS

ARK wil de rol van met name runderen – "in eerste instantie Schotse hooglanders" – in de natuur stimuleren. "Die passen goed bij de ontwikkeling van relatief voedselrijke gronden naar natuur." Aan het uitzetten van kuddes gaat veel voorbereiding vooraf. "Dat doen we altijd in samenwerking met een professionele organisatie die later ook toezicht op de kuddes houdt en op de gezondheid van de dieren let." ARK zorgt er altijd voor dat terreinen waar kuddes lopen, zijn voorzien van borden bij het betreden ervan. "Al onze gebieden zijn toegankelijk voor het publiek. Dat houden we zo. De combinatie publiek en grazers gaat vrijwel altijd goed. Mensen moeten wel hun hond aan de lijn houden en minstens 25 meter afstand bewaren tot de dieren. En komt er eentje nieuwsgierig naar je toe? Loop dan vooral rustig door. Sommige grazers hebben de neiging op fietspaden te gaan liggen. In zulke gevallen mag je de berm of het veld in om die afstand van 25 meter te blijven houden."

TIP VAN NICO

"Neem eens de tijd om een kudde grazers van een afstandje te observeren. Dan zul je zien dat de dieren eigenlijk heel specifiek zijn in wat ze op dat moment eten. Misschien ontdek je ook de sociale hiërarchie van de kudde. Bijvoorbeeld omdat je ziet dat het elke keer dezelfde koe is die begint met lopen waarna de rest volgt. Als je vaker in het gebied komt, zul je de effecten van natuurlijke begrazing ook steeds beter zien. Op die manier wordt de natuur nóg interessanter en spectaculairder dan die al is."

Zicht op Espendonk
BERT VERVOORT

ESPENDONK, VERBINDENDE SCHAKEL TUSSEN DOMMELDAL EN DE SCHEEKEN

In Sint-Oedenrode verwierf ARK eind 2020 ruim vier hectare landbouwgrond van een particulier in het gebied Espendonk in het Dommeldal. Deze percelen maken het mogelijk het Dommeldal te verbinden met natuurgebied De Scheeken. Dat gaan we doen door hier de oorspronkelijke bosstructuur te herstellen die erg heeft geleden onder verdroging, verzuring en vermesting. Dit herstel moet ertoe leiden dat hier een robuustere natuurkern ontstaat met een florerend leembos waarvan ook aangrenzende gebieden (van Brabants Landschap en Staatsbosbeheer) deel uitmaken.

Zicht op Espendonk
BERT VERVOORT

Het verbeteren van de waterhuishouding is één van onze belangrijkste acties op de percelen. Dat zal de ondergrond vochtiger maken en daar gedijen loofbossen het best op.

VRAGEN STAAT VRIJ!

Heeft u vragen, opmerkingen of suggesties? Mail ze naar ARK-projectleider Ger van den Oetelaar: ger.vandenoetelaar@ark.eu.

Deze nieuwsbrief is een initiatief van het Geeldersberaad en het Dommelberaad. Inmiddels ontvangen meer dan 950 geïnteresseerden de nieuwsbrief over De Geelders en het Dommeldal direct in hun mailbox en wordt hij in vele netwerken verspreid. Wilt u deze nieuwsbrief ook ontvangen? U kunt zich aanmelden onder vermelding van 'Aanmelden nieuwsbrief Geelders en Dommeldal' via info@ark.eu. Wilt u zich afmelden? Dat kan eveneens via info@ark.eu onder vermelding van 'Afmelden nieuwsbrief Geelders en Dommeldal'.

***GEELDERSBERAAD:** Provincie Noord-Brabant, Groen Ontwikkelfonds Brabant, gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Waterschap De Dommel, ZLTO, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Bosgroep-Zuid, Marggraff Stichting, Harry Suilen Advies en ARK Natuurontwikkeling.*

***DOMMELBERAAD:** Provincie Noord-Brabant, gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Son en Breugel, Waterschap De Dommel, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Harry Suilen Advies, Rentmeesters Meijs en Van Soest en ARK Natuurontwikkeling.*